

La dimensió europea de la política catalana al llarg del segle XX

Carles Santacana*

La política catalana del segle XX ha tingut un esdevenir molt convuls, amb moltes dificultats per anar definint uns elements centrals de la seva cultura política, sotmesa a moltes i llargues etapes de restricció de les llibertats, experimentant d'una forma particular tota la conflictivitat en què s'ha mogut el món occidental. Aquesta vida conflictiva s'ha produït sota una característica general: l'intent de formular i reafirmar l'existència d'una política catalana que no fos una simple materialització provincial de la política espanyola. Alhora, i malgrat aquest intent, que impulsaven només una

* Carles Santacana i Torres és professor d'història contemporània a la Universitat de Barcelona i president del Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat. Pertany al Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals. És autor de *L'última Olimpíada, Barcelona 1936* (1990), *Victoriosos i derrotats: El franquisme a l'Hospitalet de Llobregat, 1939-1951* (1994), *Atlas de la transición: España de la dictadura a la democracia, 1973-1986* (1997), *El franquisme i els catalans, els informes del Consejo Nacional del Movimiento* (2000), *El Barça i el franquisme, crònica d'uns anys decisius per a Catalunya, 1968-1978* (2005). També és coordinador de la *Història de l'Hospitalet de Llobregat* (1997), d'*El franquisme al Baix Llobregat* (2001) i de *La repressió franquista* (2001).

part dels seus actors i protagonistes, la política catalana ha viscut —de grat o per força— lligada indistriablement al procés polític espanyol, que marca les etapes principals del seu desenvolupament: la Restauració, la dictadura de Primo de Rivera, la Segona República, la Guerra Civil, el franquisme, la monarquia parlamentària. Unes etapes polítiques que marquen canvis radicals i que dificulten la continuïtat dels projectes polítics en aquesta dinàmica catalana abocada al resistencialisme i a una actuació al marge o en contra de l'estat.

Alhora, la dinàmica europea també canvia força al llarg del segle XX. La gènesi de l'europeisme que coneixem avui és el resultat d'unes circumstàncies ben precises, derivades de la fi de la Segona Guerra Mundial i l'inici de la guerra freda. Naturalment que l'intent d'afirmar un espai europeu en aquelles circumstàncies podia cercar unes referències anteriors, però també és cert que la força de la definició europea que neix el 1948 a la Haia no s'hauria produït sense la seva operativitat política concreta d'aquell moment. Vull dir que abans hi havia precedents, però que eren sobretot de caire intel·lectual, amb escasses concrecions polítiques, en un marc molt diferent, en el qual predominen les polítiques particulars i fins i tot enfrontades dels estats europeus.

Així les coses, i a l'hora d'analitzar situacions prou diferents, l'explicació sobre la dimensió europea de la política catalana ha de ser naturalment compartimentada en funció d'aquests canvis. Proposem, doncs, tractar aquestes interrelacions en tres períodes:

- a) el primer, fins a la Segona Guerra Mundial; vist com un precedent;
- b) el segon, durant el període franquista; explicat com l'element substantiu d'aquesta aportació;
- c) el tercer, amb la consolidació democràtica, entès com un epíleg.

A) Uns precedents llunyans: el mirall europeu en el període d'entreguerres

La política catalana de les primeres dècades del nou-cents va viure entre la tensió interna pròpia d'una societat en procés de notable transformació, i la creixent influència pública d'un moviment d'afirmació pròpia. Tots dos elements van confluïr en la dècada de 1910 amb la posada en marxa de la Mancomunitat, institució que volia anar més enllà del que era com a realitat administrativa, i que volia posar les bases de la construcció d'una societat contemporània. És evident que davant de reptes tan profunds i decisius la Mancomunitat, en què tot i el predomini polític de la Lliga, participaven polítics i gestors de signes diversos, va marcar una pauta ben clara del que aleshores molts sectors de la política catalana entenien i esperaven d'Europa. Cal tenir en compte, en aquesta direcció, que el protagonisme dels intel·lectuals en aquesta fase va fer més fàcil traslladar les seves reflexions a una prime-

ra política institucional del catalanisme. Per a la Mancomunitat era molt important inspirar la seva obra de govern en el que succeïa als països europeus que considerava de referència, especialment França, Alemanya i Anglaterra, dels quals podia extreure experiències per formular polítiques concretes sobre aspectes com l'educació o el paper del municipalisme. Junt amb aquesta mirada en clau governamental, també és cert que la política catalana, i específicament el catalanisme, va tenir un interès molt notable a seguir els canvis en el mapa polític europeu, i les reivindicacions nacionals més potents. No cal dir la influència que va tenir la independència d'Irlanda, el 1921, però també el seguiment que es feia dels casos de Bohèmia o Noruega. No és aquest text el lloc on cal referir-se a la implicació de la societat catalana en la Primera Guerra Mundial, qüestió que es tracta en una altra ponència. Tanmateix, sí que és imprescindible, per seguir la nostra argumentació, esmentar l'enorme interès que va despertar aquell conflicte, les preses de posició entre aliadòfils (moltes vegades sobretot francòfils) i germanòfils. I de la mateixa manera, la incomoditat que suposava per a alguns haver de triar entre dos referents igualment importants. És un problema que potser afecta més els intel·lectuals, però que explica l'existència de plataformes com els Amics per la Unitat Moral d'Europa, animada per Eugeni d'Ors. Després de la Gran Guerra els ulls amatents de les minories polititzades giren la seva atenció cap a la Societat de Nacions, el primer organisme de mediació internacional, que naixia sota la influència de la cèlebre declaració de Wilson, tot i que els americans ràpidament es van fer fonedissos. La Societat de Nacions, amb seu a Ginebra, al bell mig d'Europa, va generar notables expectatives. Semblava que el principi d'autodeterminació de les nacions havia de començar a ser tingut en compte, i alguns catalans van dipositar esperances en la internacionalització, que en aquell moment podríem dir que era una europeïtzació, del plet català. Per això aquest organisme és vist en un sentit positiu. La Societat de Nacions va crear un Comitè Assessor de les Minories Nacionals, en el qual va treballar Francesc Maspons i Anglèsell, un personatge important en aquell moment per fer present el fet polític català en les instàncies internacionals, en una direcció similar a la que empenia Joan Estelrich. D'alguna manera, en aquesta conjuntura la noció europea i la de les minories nacionals semblava que anaven de la mà, si més no des del punt de vista teòric. Una altra cosa és l'efectivitat real de la Societat de Nacions, no només respecte d'aquesta qüestió, sinó des d'una perspectiva més general. En qualsevol cas, tot semblava indicar aquesta imbricació entre tots dos conceptes, la qual cosa va permetre fins i tot llançar alguna proposta especialment atípica, com la feta per Marià Rubió i Tudurí i N. Mart. Aquests dos autors van escriure un llibre anomenat *Catalunya amb Europa* (1933), en què proposaven la creació d'uns Estats Units d'Europa que, en una primera fase, formarien estats petits, entre els quals Catalunya, que «posseeixen un alt sentit europeu». Un any després d'aquest llibre Alexandre Deulofeu publicava *Catalunya i l'Europa futura*, que situava un futur estatal per a Catalunya vinculat al procés que també feien altres nacions d'Europa.

Naturalment, aquestes anàlisis tenien poca operativitat en el tens final de l'etapa d'entreguerres, quan la Societat de Nacions estava veient-se desbordada per la crisi en les relacions internacionals i quan la situació a Catalunya i Espanya era també prou complicada, i els catalans havien apostat per explorar les possibilitats que ofería la Generalitat en el context de la Constitució republicana.

B) Construcció europea i franquisme, cara i creu d'un període històric

Després de la Segona Guerra Mundial la dinàmica política europea experimenta un canvi radical: la fi d'una guerra que havia començat europea i que havia acabat com a guerra mundial canvia definitivament els equilibris geopolítics. Europa deixa de ser definitivament el centre del món, i la nova hegemonia mundial passa pel nou enfrontament de la guerra freda entre els Estats Units i la Unió Soviètica. Europa —l'Europa occidental i central— havia aconseguit alliberar-se del nazisme gràcies als exèrcits nord-americans i soviètics, i això suposava una postguerra i una reconstrucció en què els països europeus havien quedat absolutament superats per la nova dinàmica que s'obria. En aquesta nova situació els països democràtics europeus han de reaccionar davant de la nova realitat. De manera independent no són ja les grans potències del món, i la noció mateixa d'Europa i de l'europeisme canvien de sentit. El primer congrés d'Europa, celebrat a la Haia, el 1948, enceta aquesta nova fase. Des d'aquell moment Europa és percebuda com un conjunt, com una unitat, que defensa uns valors comuns, que són els que s'articulen entorn de la democràcia i els drets humans. No es tracta ja de la singularització dels principals estats europeus, del seu prestigi particular. No es tracta només que els països del centre i el nord d'Europa poguessin ser unes referències sempre positives, considerades superiors a la realitat del sud mediterrani. No era només això. Ara som davant de la primera ocasió en què es defensa de manera prou decidida i per sectors prou significatius la idea de la unitat europea. Si es vol, més enllà de la defensa d'uns valors, es tracta d'una necessitat política de primer ordre, ja que és probablement una de les poques maneres que tenen els estats del vell continent per fer-se sentir en un concert internacional que passa per nous organismes internacionals, com les Nacions Unides, amb seu fora d'Europa (un indicador més del canvi dels temps) i en el context d'enfrontament de la guerra freda. Així, doncs, Europa comença a tenir un significat diferent del que se li atorgava en el període d'entreguerres.

Lògicament, aquest canvi de significat ha de tenir una traslació natural a la dimensió europea de la política catalana. Dit d'una altra manera, a com la política catalana avalua i utilitza aquest nou significat. Una política catalana que s'ha vist sotmesa també a un canvi radical, que és el que caracteritza la implantació de la dictadura franquista i l'abolició de les

llibertats democràtiques i les institucions d'autogovern. Aquest fet, naturalment, condiciona enormement les expectatives polítiques, no únicament en clau interna, sinó també en funció de com evoluciona la dinàmica europea i internacional. A banda d'això està clar, primer de tot, que els actors de la política catalana no tenen tots la mateixa percepció del que significa en aquella conjuntura el concepte de *la unitat europea*. Hi ha catalans franquistes que segueixen, amb major o menor entusiasme, les directrius que el règim espanyol vigent sosté en els anys de l'aïllament, quan per a l'Espanya franquista l'aïllament diplomàtic és un problema important. Per a aquests sectors, Europa no és pas una referència positiva, sinó tot el contrari, és la personificació de l'origen de tots els mals. A l'interior del país, aquests són els únics sectors que poden expressar-se amb tranquil·litat. La resta, pensin el que pensin, no poden expressar-se. El gruix dels polítics que havien exercit al país fins al 1939 eren ara a l'exili. Pels nombrosos exiliats d'arrel llibertària Europa era un refugi, no sempre agradable, però en definitiva el més pròxim; tanmateix, la seva percepció crítica dels estats i les institucions internacionals els allunyava enormement d'un ideal europeista. Pels comunistes arrengrats al si del PSUC la línia divisòria de la guerra freda els situava també ben lluny de la sensibilitat europeista que s'estava construint. Per ells els països democràtics europeus eren una base per crear organitzacions d'exiliats, però en bona mesura situaven les seves direccions en els estats de l'Europa de l'Est. Finalment, els partits republicans, liberals i socialdemòcrates eren els qui van acollir amb major interès les noves formulacions del concepte europeu. La prova fefaent es troba ja en la mateixa convocatòria del primer congrés d'Europa. El maig de 1948 van anar a la Haia els catalans Joan Sauret, Pau Casals i Josep Trueta. Alhora, aquell congrés va rebre l'adhesió de nou exconsellers de la Generalitat (Josep Tarradellas, Rovira i Virgili, Pompeu Fabra, Bosch i Gimpera, Josep Carner, Quero Molares, Antoni Xirau, Ventura Gassol i Martí Barrera), que van enviar una comunicació conjunta. Des d'aquell mateix moment es feia evident que a molts catalanistes, republicans i socialistes catalans el nou concepte d'Europa els resultava atractiu i que a més començaria a ser un eix de treball polític per intentar torpedinar internacionalment la consolidació del règim franquista. Es tractava, per tant, d'una complicitat ideològica, però també d'una necessitat política.

Per tot això, el camí que va emprendre aleshores la lenta construcció europea va ser seguit amb enorme interès per l'exili polític català. I no únicament seguit, sinó que podríem dir que també va ser acompanyat per les forces d'aquest exili, encara que naturalment, per la seva condició d'exiliats, tenien una capacitat política molt limitada. Aquesta construcció es farà en dos nivells diferents. Un és el que correspon als estats, i òbviament els exiliats no disposen de cap estat per poder intervenir. Ni els catalans ni tampoc els espanyols. No poden plantejar-se, per tant, intervenir en institucions com el Consell d'Europa, creat de seguida, el maig de 1949. Però sí que trobaran una altra via de participació, que és el Moviment Europeu. El Moviment Europeu és una organització de debat i difusió de la idea europea,

que sorgeix directament del congrés de la Haia, i que s'estructura en consells nacionals. Als països que disposen d'estructures democràtiques es creen els corresponents consells nacionals, però als països sotmesos a règims dictatorials el Moviment Europeu accepta la constitució de consells nacionals a l'exili. Aquí hi havia, per tant, una via de participació política en relació amb el projecte europeu que escapava al control dels estats dictatorials, ja que el Moviment Europeu feia bandera de la necessitat de sistemes democràtics. És a dir, a diferència dels organismes internacionals que anirien reconeixent el règim franquista, el Moviment Europeu s'hi considerava incompatible. De fet, el Moviment va fer tot seguit una declaració d'antifranquisme, i va donar llum verda a la constitució d'un consell espanyol. La singularitat d'aquest consell és que es va adoptar un model federal. D'aquesta manera, es posava en marxa un Consell Federal Espanyol del Moviment Europeu, que presidiria Salvador de Madariaga, alhora que es creava també un Consell Català del Moviment Europeu, que seria dirigit de facto per Enric Adroher, *Gironella*, probablement el polític català més rellevant en les relacions entre els catalans i Europa després de la Segona Guerra Mundial, que també va ser secretari general del Moviment Socialista pels Estats Units d'Europa. El Consell Català tenia com a president a Carles Pi i Sunyer, i l'integraven, a banda de Gironella, Josep Rovira, del Moviment Socialista de Catalunya (MSC); Josep Sans i Joan Sauret, tots dos d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). És a dir, entre aquests europeïstes catalans de l'exili predominaven els integrants d'ERC i del MSC. El fet que la representació catalana en aquest organisme internacional passés per un òrgan federal espanyol obria unes interessants expectatives als demòcrates catalanistes, que veien en aquest reconeixement una via per associar la idea d'Europa a un programa federalista, que podria satisfer moltes demandes catalanes.

Aquesta mirada europea no es feia només des de l'exili. A l'interior hi havia algun petit nucli d'activistes que havien entès perfectament el potencial de la idea europea, com a sinònim també de llibertat i democràcia. Ferran Soldevila va elaborar també el 1948 un manifest proeuropeu que van signar alguns joves de l'interior, com Miquel Coll i Alentorn, Joan Reventós o Alexandre Cirici, i que posava l'èmfasi en el fet que el futur de l'Europa unida havia de fer-se a través d'una federació de pobles, no pas d'estats. En definitiva, des de les diferents sensibilitats del catalanisme aquest ideal europeu era identificat plenament com el garant de les llibertats, com la incorporació de Catalunya i Espanya a un món avançat, però que hauria de tenir també un component federal evident.

Ràpidament, els nuclis de l'exili i de l'interior van confluir, de manera que es va crear un Consell Català del Moviment Europeu a l'interior, en què trobem joves com Anton Cañellas o Heribert Barrera, alhora que molts noms es repetien també en una Joventut Federalista de Catalunya (1949), on també hi eren Joan Reventós o Jordi Pujol. En una direcció similar funcionà amb prou continuïtat un cercle d'estudis europeus dins de l'Institut Francès de Barcelona, dinamitzat pel democristià Anton Cañellas. Naturalment no es tractava d'una

iniciativa específicament política, però sí un àmbit de difusió dels continguts també polítics de l'europeïsm, i d'una certa idea d'Europa, que pogué sobreviure en el moments més delicats gràcies a l'empareda de l'Institut Francès, una instància cultural al bell mig de Barcelona, però dependent del Govern francès.

Per a tots aquests amplis sectors polítics, doncs, el procés de construcció europea i els valors en els quals deia voler fonamentar-se tenia un interès fonamental. I també per a tots aquests actors, el seu posicionament favorable a aquest procés afavoria una identificació de conceptes ben clara: Europa i el franquisme eren incompatibles; en definitiva, Europa era sinònim de llibertat i democràcia.

Però, era veritat això? O només eren uns bons desitjos? Cal destacar aquí que la idea d'Europa a què hem fet referència fins aquí tenia un component polític, però tot i que aquest element fos determinant en les primeres passes de la unitat europea, no podem oblidar que la primera concreció important d'aquest procés va ser de caràcter econòmic. El 1957 França, Alemanya, Itàlia, Bèlgica, Holanda i Luxemburg constituïen el nucli primigeni de la Comunitat Econòmica Europea. El Tractat de Roma tenia, doncs, un fonament econòmic, tot i que tothom li concedia una rellevància que sobrepassava àmpliament el contingut específic de la lletra del Tractat. Tanmateix, des d'aquell moment hi havia una forma concreta de representar Europa, i era de caràcter econòmic. Això permetia articular discursos diferents, basats en l'eficiència d'un mercat comú, que progressivament podia donar per superades les fronteres econòmiques, les velles polèmiques aranzelàries, però que també podia quedar simplement com això: un mercat capitalista més gran. Aquest fet posava en circulació moltes més variables amb relació a com es vivia a Catalunya el fet europeu. D'una banda, cal considerar que aquesta dimensió econòmica permetia que el petit interès mostrat fins aleshores pels franquistes anés despertant-se. Alguns entenien que per a la viabilitat econòmica del règim era important uns millors intercanvis econòmics amb els països veïns, que eren precisament —exceptuant Portugal— els qui havien constituït la CEE. D'altra banda, el component econòmic del Tractat de Roma els podia fer pensar que podria ser factible anar vinculant l'Estat espanyol a les institucions europees per una via exclusivament econòmica. Aquesta dimensió ajudà al món oficial del règim a parlar d'Europa intentant obviar tota referència als valors polítics que defensava el Moviment Europeu. D'aquesta manera, sorgien o prenen més rellevància algunes plataformes oficials, com per exemple la secció espanyola de la Lliga Europea de Cooperació Econòmica (LECE). D'altres, com el barceloní Instituto de Estudios Europeos (1951), dirigit per Jorge Prat Ballester i en el qual participava també Manuel Riera Clavillé, es movien en un terreny ambigu, i eren pràcticament un dels pocs nuclis legals de la societat civil que feien una clara aposta per Europa. Un altre cas rellevant, sorgit precisament des del vessant econòmic, però amb clares connexions polítiques, és el Cercle d'Economia, entitat creada el 1958 per empresaris que posaven l'èmfasi en la

necessitat de tenir un teixit econòmic capaç de fer front a la integració europea. El Cercle —el seu primer president va ser Carles Ferrer i Salat— va ser un espai de relació d'empresaris, economistes i intel·lectuals, als quals no s'escapava l'estret vincle entre les seves propostes econòmiques i el marc polític en què haurien de desenvolupar-se, un sistema democràtic parlamentari.

Munic, una cita important

En aquest context es produiria un esdeveniment que marca definitivament, fins a la fi de la dictadura, la relació entre la dinàmica franquisme/antifranquisme i el fet europeu. Des del 1960, i en el marc del Moviment Europeu, diversos grups intentaven celebrar una assemblea de l'oposició democràtica a Estrasburg. La iniciativa no va arrelar immediatament, però posà unes bases d'acció política noves, ja que pretenia reunir l'oposició de l'interior, la de l'exili, les internacionals democràtiques europees (socialistes, democristians i liberals) i els organismes oficials europeus. Un dels inspiradors, Enric Adroher, *Gironella*, explicava uns mesos després el que es podria aconseguir amb una reunió com la que pretenia. Són unes poques frases, que condensen perfectament uns objectius veritablement molt ambiciosos:

Resumeixo el projecte en les línies generals. Primer les intencions: la nostra preocupació de base era sortir de la situació espanyola de l'immobilisme en què es troba; és a dir, forçar la situació, intentant posar-la en moviment. L'objecte: provocar una reunió de personalitats peninsulars, representant en la mesura del possible diferents estaments socials, tots ells naturalment en oposició oberta o en desacord amb les estructures franquistes, i entorn d'un problema concret com és el de les relacions entre Espanya i Europa. Ens semblava que el tema europeu permetria un acostament entre les dretes antifranquistes i les esquerres democràtiques, mentre que l'acord ens semblava impossible entorn els problemes de la política interior i de la successió del franquisme. A més, el nostre desig era d'obligar als moviments democràtics europeus (socialista, cristià, liberal) a prendre posició, intervenir en la qüestió espanyola. I, en definitiva, intentar tallar al règim franquista el camí que mena a Europa. Manera de fer-ho: alçar —repeteixo— una oposició democràtica general (és a dir, dretes i esquerres) que demana la integració d'una Espanya democràtica europea, en una situació d'igualtat als altres països europeus. (Enric Adroher, carta de gener del 1961).

Les paraules de Gironella són un resum extraordinari del que succeiria uns mesos després, el juny de 1962, amb motiu del IV Congrés del Moviment Europeu, celebrat a Munic, el qual havia de tractar sobre l'estructuració política d'Europa. Com és ben sabut, prèviament a la celebració del congrés es van celebrar unes sessions de debat sobre «Espanya

i Europa», a les quals van assistir polítics de l'interior i de l'exili, de pràcticament totes les tendències. Entre els catalans de l'interior hi trobem des de monàrquics com Antoni de Senillosa, membres de l'Institut d'Estudis Europeus, catalanistes sense filiació com Marià Manent o mossèn Josep Sanabre, i militants clandestins d'ERC o del MSC. I entre els de l'exili, representants d'aquestes dues darreres formacions. La reunió de Munic va ser important, entre altres coses, per la presència de darrera hora de representants del PSUC-PCE, formacions polítiques que fins aleshores s'havien mantingut al marge del moviment europeïsta. La presència —tímida però real— d'aquests representants tenia un doble valor: d'una banda, els acostava a una probable nova interpretació del que significava el projecte d'una Europa unida i dels seus valors; de l'altra, posava les bases, en el difícil context de la guerra freda, per a una col·laboració entre el conjunt dels antifranquistes, sense exclusions de cap mena. Es tractava, per tant, d'un pas decisiu per a la política de l'oposició al franquisme, tant en l'àmbit espanyol com en el català, atenent al progressiu pes que els comunistes anirien assolint al llarg de la dècada dels seixanta. A més, les difícils i tenses reunions de Munic van assegurar en la mateixa taula, per primer cop des del 1939, a dirigents polítics que a la fi de la Guerra Civil eren en el bàndol vencedor amb d'altres que eren entre els derrotats.

Munic va esdevenir, per tot això, una fita crucial. Crucial també per al franquisme, que va reaccionar molt negativament precisament perquè a la capital bavaresa s'havia produït un fet sense precedents (la reunió d'antifranquistes de totes les ideologies, de l'interior i de l'exili) i pel ressò internacional que havia tingut precisament per celebrar-se sota l'emparedat del Moviment Europeu, que va ser un important altaveu per denunciar que no era possible que es plantegés l'admissió a la CEE d'un país que no respectava la democràcia i els drets humans. Cal dir també que a les discussions de Munic es va fer present la qüestió catalana. Tot i que per la majoria dels participants catalans era prioritari assolir un acord previ en l'àmbit espanyol, la resolució final feia una tímida referència de futur, en què es deia que la nova democràcia hauria de reconèixer la personalitat de les diferents comunitats naturals, en una clara al·lusió a les aspiracions de catalans i bascos.

Certament, el debat de Munic feia molt de mal a les aspiracions del Govern franquista, que quatre mesos abans havia demanat d'obrir negociacions per a la vinculació d'Espanya al mercat comú, amb arguments estrictament econòmics. Es plantejava, doncs, si l'Europa que s'estava començant a construir en aquell moment era només econòmica, o s'associava també a unes exigències polítiques mínimes. De fet, malgrat que dos anys més tard el Consell de la CEE va autoritzar l'inici de converses amb el Govern de Madrid, finalment el règim franquista no va aconseguir l'adhesió de l'Estat espanyol al mercat comú. Per tant, la dicotomia entre la dictadura i el binomi democràcia-Europa va funcionar fins a la fi del règim, de manera que encara va donar més força a la imatge d'Europa que es va anar forjant entre tots els sectors de l'antifranquisme.

C) Noves condicions, ara dins d'Europa: transició i consolidació democràtica

En arribar a la transició, la política catalana dels grups procedents de l'antifranquisme havien definit un bloc que, més enllà d'aspectes tàctics, passava per un gran acord sobre el mínim comú denominador que havia de representar la implantació d'un sistema democràtic, que es materialitzà en l'Assemblea de Catalunya i el Consell de Forces Polítiques. La integració de l'Estat espanyol a Europa era per la majoria un d'aquests requisits, fruit de la imatge que durant tant de temps s'havia anat gestant. Europa apareixia un cop més com el garant de la definitiva incorporació de la naixent democràcia espanyola, alhora que també com un element important per a la dinamització econòmica del país. El cicle de conferències «Les terceres vies a Europa», celebrades a Barcelona el 1975, pocs mesos abans de la mort de Franco, és una bona mostra de com els principals líders polítics tenien ben present la dimensió europea en el moment de presentar les seves propostes programàtiques. No ens referim al títol del cicle, que va ser fruit de les pressions governatives, sinó al mateix contingut de les conferències, en un moment en què els líders polítics havien de definir el seu projecte per a la Catalunya del futur. Doncs bé, ja fos en clau clarament europeïsta, com Jordi Pujol, Josep Pallach o Anton Cañellas, que parlava d'un europeisme mediterrani, o situant com a referència bàsica un model europeu concret —Josep Solé i Barberà i la traslació catalana del compromís històric italià—, certament tots els polítics que començaven a treure el cap compartien un concepte positiu del procés d'integració europea i de la necessitat que Catalunya hi participés plenament. A aquest ampli acord, que abastava tota l'oposició, s'hi van afegir ara també de manera més decidida els sectors polítics procedents del franquisme, que van vincular el procés de democratització amb la integració del país a Europa. D'aquesta manera, l'ideal europeu guanya força, reivindicat amb graus diversos per tothom, amb l'excepció de l'extrema dreta. Però alhora aquesta assumpció generalitzada li feia perdre força com a element reivindicatiu, i fins i tot com a imatge política plena de connotacions.

Des d'una perspectiva estrictament catalana aquesta nova fase tenia conseqüències importants. A partir d'aleshores les forces catalanistes podien seguir mantenint una certa imatge d'Europa en les seves proclames i en la manera d'explicar també la projecció de Catalunya al món, però el que era incontestable era que el procés polític i institucional de vinculació de la nova Espanya democràtica a Europa passaria necessàriament pel Govern central. Dit d'una altra manera, si la presència catalana en l'europeisme havia estat molt destacada fins a la mort de Franco, en la nova conjuntura passava a tenir un paper molt més testimonial. Enfront d'aquestes circumstàncies les forces polítiques catalanes mantenien dues estratègies diferents: per uns la incorporació de l'Estat espanyol a la Comunitat Econòmica Europea era una finalitat suficient, per la qual cosa calia donar totes les facilitats

per assolir-la. D'altres, conscients que aquest procés de confluència econòmica tindria també en un futur pròxim repercussions polítiques, i també del paper quasi exclusiu dels estats en la definició d'aquesta futura integració europea, plantejaven un aspecte que ja hem trobat en la dècada de 1920 o en les proclames federalistes de la postguerra mundial. Calia formular una gran qüestió: quin paper tindrien les nacions sense estat en aquest procés europeu? Des de formulacions polítiques del nacionalisme català es parlava sovint aleshores de l'Europa de les nacions, recolzada per mobilitzacions cíviues que volien arribar al cor de les institucions europees. Des del poder real, des de la Generalitat, l'europeisme que havia manifestat des dels seus orígens el president de la institució, Jordi Pujol, tenia moltes dificultats per ser efectiu, i havia d'actuar amb gran pragmatisme. Fruit d'això la política catalana aborda la qüestió europea en un triple nivell: d'una banda, es manté vigent el miratge cap a l'Europa símbol de progrés i llibertat; de l'altra, planteja un debat polític de fons sobre la construcció d'Europa, sobre la forma d'implicació dels catalans i de la resta de nacions sense estat; per acabar, i des del Govern de la Generalitat, s'actua amb pragmatisme seguint un llenguatge diferent. Aquest llenguatge és el de les regions d'Europa, un principi assumible, respecte del qual es basteix un intent intervencionista que té dues potes fonamentals. D'una banda, la creació d'una oficina del Govern amb el nom de Patronat Català Pro Europa, que el 1986 va obrir una delegació a Brussel·les. De l'altra, amb la presència en organismes europeus subestats. En aquest sentit cal esmentar la presència de Catalunya a l'Assemblea de Regions d'Europa, organisme que va ser presidit pel mateix Jordi Pujol els anys 1992-1996. I també la posada en marxa d'experiències de col·laboració entre regions europees, entre les quals destaca la proposta anomenada *Quatre motors d'Europa* (1988), en la qual participaven Baden-Württemberg, Llombardia, Roine-Alps i Catalunya. Com ja hem dit, aquesta acció pragmàtica no ha de fer oblidar l'impacte del reconeixement d'alguns nous estats europeus en els darrers anys, com les repúbliques bàltiques (1991), que alguns sectors van voler convertir en nous punts de referència.

En definitiva, i per acabar, una brevíssima recapitulació. La política catalana ha estat sempre pendent, al llarg del segle XX, de l'evolució europea. Vista la seva efectivitat i els instruments de què disposava podem considerar que ha estat un seguiment més voluntarista que eficaç, però que de fet ha constituït, durant molt de temps, un element més d'identificació també en clau interna catalana, i per contrast amb molt sectors de la política espanyola. La política catalana s'ha definit, així, pel seu desig d'esdevenir europea. Tanmateix, la política europea no s'ha mostrat gaire interessada per una aportació catalana que recurrentment esdevenia crítica amb l'*statu quo* dels estats que la sostenen.